

Dr hab. Monika Dorota Adamczyk prof. KUL
Katedra Praw człowieka i Pracy socjalnej
Instytut Nauk Socjologicznych
Wydział Nauk Społecznych
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Ewy Piechowskiej- Gremplicy pt.: „*Codziennie życie seniorów w Polsce i Gruzji na przykładzie wybranych społeczności wiejskich*”

I. Przedmiot oceny

Przyjęta do recenzji praca doktorska pt.: „*Codziennie życie seniorów w Polsce i Gruzji na przykładzie wybranych społeczności wiejskich*” autorstwa mgr Ewy Piechowskiej- Gremplicy napisana została pod kierunkiem dr hab. Krystyny Leśniak- Moczuk, prof. UR. Stanowi ona zwarte opracowanie naukowe liczące 334 stron wraz z załącznikami. Wyraźnie sformułowane cel, problemy badawcze i hipotezy wskazują na ukierunkowanie zainteresowań badawczych w obszarze problematyki socjologii starości, jak również socjologii codzienności. Jak pisze Autorka pracy „Celem niniejszej pracy jest analiza teoretyczno-empiryczna wybranych aspektów życia codziennego dotyczących samotności, wykluczenia społecznego, aktywności społecznej i fizycznej oraz rozpoznanie ich przyczyn wśród osób starszych na przykładzie wybranych miejscowości w Polsce i w Gruzji.” (s.101) Takie pozycjonowanie wynika z przyjętego przez Autorkę założenia, że starość to zarazem proces i stan, na który należy spojrzeć z perspektywy jednostki, społeczności, w której żyje i codziennych aktywności, podejmowanych przez osoby starsze. Tytuł pracy został sprecyzowany trafnie i jest adekwatny do treści dysertacji doktorskiej.

II. Ocena podjętego problemu badawczego

Podjęta przez Autorkę dysertacji problematyka starzenia się i starości w wymiarze mikrostrukturalnym jest niezwykle ważna i aktualna. Mimo iż często jest przedmiotem badań, to stosunkowo rzadko jest polem analiz dotyczących organizacji i sensu zachowań codziennych podejmowanych przez osoby starsze. W tym kontekście przedstawiona do

recenzji rozprawa mgr Ewy Piechowskiej-Gremplicy spełnia warunek podejmowania nowych wątków w badaniach naukowych, ponieważ przedmiotem badań uczyniono porównanie życia codziennego osób starszych, w dwóch odmiennych kulturowo, geograficznie i społeczno-politycznie górskich wiosek w Polsce i Gruzji. Jest to nowy problem badawczy zarówno w socjologii starości, jak i socjologii życia codziennego. Wiek jest kategorią kulturową, a jego sens i znaczenie zmieniają się nie tylko historycznie, ale również kulturowo. Przyjęcie takiego założenia pociąga za sobą konieczność prowadzenia analiz w trzech zasadniczych obszarach: wiedzy zajmującej się behawioralnymi aspektami starzenia się jednostki, starzeniem jako procesem społecznym i wreszcie wzajemnymi relacjami między tymi dwoma obszarami. Powiązanie badań nad starzeniem się, z jego przejawami w życiu codziennym, jest interesującym podejściem nawiązującym do fenomenologii społecznej, która włączyła badania nad społeczną konstrukcją sytuacji w życiu codziennym do analiz doświadczenia starzenia się (Gubrium, Buckholdt 1977; Hochschild 1973, 1976).

Przedstawiona do oceny rozprawa jest ważnym głosem w dyskusji na temat starzenia się i sytuacji osób starszych - doświadczanych przez nie problemów i kryzysów. Już od dawna *starzenie się społeczeństw* przestało być *problemem peryferyjnym*, o czym świadczy uznanie pod koniec lat 90. XX wieku przez Unię Europejską tego procesu za kwestię ważną i wspólną dla wszystkich państw członkowskich. Obecne w polskim dyskursie społeczno-politycznym głosy podnoszące konieczność zajęcia się tym tematem, wskazują na konieczność pilnych zmian w niedofinansowanym systemie wsparcia społecznego osób starszych. Tym bardziej praca mgr Ewy Piechowskiej-Gremplicy jest nieocenionym źródłem informacji, które mogą przełożyć się na praktyczne rozwiązania. Pani Piechowska-Gremplica, oddając głos osobom starszym z jednej strony obnaża faktyczną sytuację polskiego i gruzińskiego systemu wsparcia społecznego tej grupy społecznej, z drugiej opisuje relacje osób bezpośrednio doświadczających kryzysów i problemów związanych z tą fazą życia. Głos osób starszych z dwóch „odmiennych światów” jest najbardziej wiarygodnym źródłem informacji i dlatego przedłożona rozprawa ma nieocenioną wartość. Tematyka podjęta przez mgr Piechowską-Gremplice wpisuje się w nurt badań zaangażowanych, których celem jest nie tylko eksploracja, ale przede wszystkim dostarczenie wiedzy umożliwiającej podjęcie działania.

Recenzowana rozprawa doktorska przybrała postać zarówno dyskusji konceptualnej, jak i prezentacji empirycznej. Ma ona charakter monograficzny, opisuje sposób życia,

spędzania czasu wolnego i przyjętych przez osoby starsze postaw wobec starości. Jest to praca ciekawa, która stawia interesujące i aktualne pytania badawcze.

W aspekcie formalnym struktura rozprawy nie budzi zasadniczych zastrzeżeń. Jest ona merytorycznie i logicznie spójna, ponieważ wszystkie jej części są uszeregowane w taki sposób, że stopniowo wprowadzają czytelnika w podjętą przez Autorkę problematykę. Pewne wątpliwości budzi umieszczenie charakterystyki społeczno-gospodarczej badanych obszarów jako osobnego rozdziału czwartego. Zasadnym wydaje się stworzenie odrębnych części pracy prezentujących szerzej zachodzące w obu społeczeństwach procesy demograficzne, instytucjonalne systemy wsparcia społecznego, realizowane model polityki senioralnej. Praca przedstawia problematykę starości najpierw w perspektywie teorii socjologicznych, a następnie przyporządkowuje im teorie starzenia się. Zabieg Autorki nie jest przypadkowy ponieważ, jak zauważył Brunon Synak w obszarze socjologii starzenia się nie ma teorii wyjaśniającej wszystkie zjawiska i procesy społeczne, które dokonują się w tej fazie życia ludzkiego. Każda teoria skupia się tylko na wybranych aspektach zachowania społecznego i pomija te, które z jej punktu widzenia nie są istotne. Jest to wynik koncentrowania się na wyjaśnianiu procesu starzenia się albo na płaszczyźnie makrospołecznej, albo mikrospołecznej (Synak 1999).

Praca złożona jest ze wstępu, części teoretycznej – rozdział pierwszy opisuje starzenie się w perspektywie teorii socjologicznych i powiązane z nimi teorie starzenia się. Rozdział drugi przedstawia proces starzenia się na płaszczyźnie biologicznej i społecznej. Kolejną część pracy stanowi rozdział metodologiczny. Czwarty rozdział przybliży czytelnikowi badane przez Autorkę obszary - polską wieś Wetlinę oraz gruzińską Chizabawra. Prezentacja obu miejscowości obejmuje położenie geograficzne, opis historyczny obu wsi. W rozdziale tym Autorka przedstawia społeczno-gospodarcze i demograficzne charakterystyki społeczeństw Polski i Gruzji. Zabieg słuszny, jednak jak już zostało wspomniane powyżej, osobny rozdział prezentujący w sposób bardziej pogłębiony specyfikę procesów społecznych i demograficznych charakteryzujących oba kraje, dałby szerszy wgląd w badane społeczeństwa ich problemy, potrzeby i pogłębiliby analizę. Ostatnią część pracy stanowią, rozdział empiryczny, który prezentuje wyniki badań własnych i weryfikację hipotez, podsumowanie, bibliografia i aneksy.

Konstrukcja pracy jest zasadniczo poprawna, jednak po dwóch rozdziałach odnoszących się do teorii, z uwagi na porównawczy charakter pracy należałoby opisać oba, odmienne społeczeństwa, to oznacza że rozdział czwarty powinien się znaleźć przed rozdziałem metodologicznym. Operacjonalizacja jest bowiem procesem doboru wskaźników, korespondujących z przyjętymi w toku konceptualizacji definicjami określonych zjawisk, pozwalających na jednoznaczne określenie w toku procedury badawczej, czy i w jakim zakresie mamy do czynienia z danym zjawiskiem w badanej rzeczywistości. Dlatego bardziej logicznym wydaje się scharakteryzowanie badanych społeczeństw przed przedstawieniem modelu badawczego w rozdziale metodologicznym.

Pisanie rozprawy naukowej jest procesem złożonym, który dokumentuje postępy pracy i jest logicznym ciągiem zdarzeń oraz wiedzy. Technika pisania prac naukowych musi być podporządkowana kolejnym krokom postępowania badawczego. Autorka generalnie stosuje tę zasadę, a przedstawione uwagi są raczej sugestiami, które wprowadzone do pracy przyczyniłyby się do uporządkowania i pogłębienia prowadzonych analiz.

Prowadząc swoje rozważania i analizy, Autorka dysertacji przyjmuje perspektywę holistyczną, słusznie uznając, że analiza zjawiska starzenia się, z uwagi na jego złożony charakter wymaga przyjęcia szerszej perspektywy. Część teoretyczna podzielona została na dwa spójnie i sekwencyjnie następujące po sobie rozdziały omawiające problematykę starości i starzenia się w aspekcie teoretycznym, społecznym i biologicznym. Tak przeprowadzona analiza w wyczerpujący sposób prezentuje materiał teoretyczny, który pozwolił na wyodrębnienie i wyjaśnienie czytelnikowi najważniejszych dla pracy pojęć. Główny tor analizy materiału teoretycznego przebiegał przez literaturę socjologiczną, jednak Autorka świadoma interdyscyplinarności przedmiotu prowadzonych analiz, prowadziła równoległe analizę pozycji z zakresu psychologii, co w sposób logiczny i spójny wiązało prowadzone wątki w całość.

Część metodologiczna ma poprawną konstrukcję i umożliwia czytelnikowi zrozumienie podjętych działań badawczych. Rozpoczyna się od wskazania celu badania i uzasadnienia jego podjęcia. Autorka w pogłębiony sposób przedstawia powody dla których wybrała odległe od siebie o 2673 km miejscowości. W dalszej kolejności Autorka prezentuje problemy i hipotezy badawcze, dobór zmiennych i przyporządkowane im

wskaźniki, metody i techniki badawcze, dobór i charakterystykę próby oraz przebieg procesu badawczego.

Przedstawiona do oceny dysertacja zawiera obszerną bibliografię, która wskazuje na wnikliwość i dociekliwość poznawczą Autorki pracy. Bibliografia obejmuje 276 pozycji z literatury i 39 innych pozycji tj. źródeł internetowych. Należy podkreślić jakość kwendury bibliograficznej, na którą składają się właściwie dobrane i aktualne pozycje naukowe. Praca zawiera 39 zdjęć i 5 rycin. Praca zawiera trzy załączniki tj. kwestionariusz wywiadu i scenariusz indywidualnego wywiadu pogłębionego oraz dziennik obserwacji.

III Ocena celu, doboru próby, hipotez i struktury pracy

Według założeń Autorki „Celem niniejszej pracy jest analiza teoretyczno-empiryczna wybranych aspektów życia codziennego dotyczących samotności, wykluczenia społecznego, aktywności społecznej i fizycznej oraz rozpoznanie ich przyczyn wśród osób starszych na przykładzie wybranych miejscowości w Polsce i w Gruzji” (s. 101). W celu realizacji swoich zamierzeń badawczych Autorka opisała w świetle wybranych teorii starzenia się, zjawisko starzenia się i starości. W prowadzonej przez siebie analizie oparła się na teorii wyłączenia, teorii modernizacji, teorii wymiany, teorii aktywności i teorii socjośrodowiskowej. Dobór osób do badania był celowy i ściśle związany z celem badania. Dlatego też wywiad kwestionariuszowy Autorka przeprowadziła z osobami starszymi zamieszkującymi obie miejscowości. Do próby badawczej zarówno w Wetlinie, jak i w Chizabawrze zakwalifikowano wszystkie osoby, których wiek wynosił 60 lub więcej lat. Łącznie do analizy zakwalifikowano 41 wywiady kwestionariuszowe z 17 kobietami i 24 mężczyznami – Wetlina i 41 wywiadów kwestionariuszowych z 22 kobietami i 19 mężczyznami w Chizabawrze.

Z uwagi na brak zgody lub błędy dyskwalifikujące dalszą analizę, Autorka odrzuciła część kwestionariuszy. Należałoby podać liczbę całkowitą mieszkańców obu miejscowości w wieku 60 lub więcej lat i liczbę wszystkich wywiadów, które zostały przeprowadzone. Wywiady przeprowadzono z nieco odmiennymi grupami osób tj. w Polsce z „pracownikami urzędu gminy, przedstawicielami instytucji zaspokajającymi potrzeby osób starszych, organizatorami lokalnych inicjatyw na rzecz seniorów, z miejscową ludnością mającą największy kontakt z lokalnymi seniorami, członkami rodzin seniorów” (s.120). W Gruzji z „(...) miejscową ludnością, członkami rodzin seniorów oraz mieszkańcami mocno zaangażowanymi w działalność kościoła w

Chizabawrze (s.120-121).

Cel pracy jest sformułowany poprawnie, co pozwoliło na sformułowanie głównego problemu badawczego. Postawiony przez Autorkę problem można podzielić na dwie zasadnicze części: pierwszą odnoszącą się do determinantów z obszaru kondycji fizycznej seniorów oraz warunków bytowych, społeczno-kulturowych i ekonomicznych „Zmaganie się seniorów z codziennością, skutkuje ich różnymi podejściami, do odczuwania samotności, wykluczenia społecznego oraz aktywności fizycznej i społecznej.” (s.103). Druga część problemu odnosi się do zjawiska dyfuzji kulturowej „Seniorzy mieszkający w wybranych górskich wioskach w Polsce i w Gruzji, nie zawsze mogą całkowicie odmienić swoje życie, lecz mają możliwość wprowadzania zmian i udogodnień zaczerpniętych z innych krajów. Telewizja, radio, prasa oraz Internet są sposobami na zdobywanie wiedzy i poznawania kultury innych państw, dzięki którym możliwa staje się dyfuzja kulturowa.” (s.103). Autorka dysertacji stawia główne pytanie badawcze, jednak zasadniczo są to dwa główne pytania badawcze:

W jakim zakresie determinanty zróżnicowanych symptomów życia codziennego osób starszych mieszkających w górskich wioskach w Polsce i w Gruzji kształtują ich stosunek do samotności, wykluczenia społecznego oraz aktywności społecznej i fizycznej?

Jaka jest perspektywa dyfuzji kulturowej sprzyjającej poprawie jakości życia seniorów w obu badanych krajach? (s.103) .

W następnym etapie procesu badawczego w oparciu o sformułowane problemy badawcze i teorie naukowe Autorka sformułowała jedną hipotezę główną. W celu jej weryfikacji sformułowała cztery problemy szczegółowe, pytania badawcze i odpowiadające im hipotezy (s. 104-108).

Pytania szczegółowe, które wiąże z szczegółowymi problemami i hipotezami zestawiono w recenzji w formie tabeli.

Hipoteza główna	„(...)dysproporcje rozwoju gospodarczego Polski i Gruzji kształtują życie codzienne seniorów na przeciwległych biegunach warunków bytowych i stylu życia, a różnice kulturowe wpływają na odmienne przeżywanie przez starsze pokolenie poczucia samotności, wykluczenia społecznego oraz na potrzeby aktywności fizycznej i zaangażowania społecznego. Przebieg procesów globalizacyjnych nie sprzyja uniformizacji polityki społecznej odnoszącej się do seniorów. Komunikacja międzykulturowa dokonująca się spontanicznie może w perspektywie unifikować styl życia przyszłych pokoleń.” (s.104)		
Problemy badawcze	„(...)problem badawczy dotyczy wpływu zróżnicowanych czynników na odczuwanie samotności przez seniorów w badanych miejscowościach w Polsce i w Gruzji „ (s.105)	1. Jakie czynniki warunkują przeżywanie samotności przez seniorów zamieszkujących górskie wioski Chizabawra i Wetlina?	Hipoteza szczegółowa: Samotność seniorów uwarunkowana w badanych krajach podobnymi czynnikami jak: utrata bliskiej osoby, rozpad małżeństwa, zanik tradycji rodzin wielopokoleniowych z powodu migracji zarobkowych młodego pokolenia jest przeżywana mniej dotkliwie w gruzińskiej społeczności tworzącej wspólnotę lokalną.
	Najczęściej wykluczenie społeczne wiąże się z biedą, ubóstwem, z powstaniem trwałych nierówności społecznych wynikających z niejednakowego dostępu do możliwości zaspakajania potrzeb i z nierówności szans. Niższe dochody, gorszy stan zdrowia, niższy poziom wykształcenia, zróżnicowanie wieku przejścia na emeryturę lub rentę, brak środków finansowych, miejsce zamieszkania, bariery psychiczne (np. obawa przed opinią społeczną, wstyd, brak wiary we własne możliwości) czy nieumiejętność efektywnego spędzania wolnego czasu są głównymi przyczynami wykluczenia społecznego seniorów. (s. 106)	2. Jaki jest stosunek starszych mieszkańców wiosek Wetlina i Chizabawra do ich wykluczenia społecznego powodowanego przez różnorodne determinanty?	Hipoteza szczegółowa: Ze zróżnicowania kulturowego badanych krajów wynikają zarówno przyczyny jak i stosunek do wykluczenia społecznego gruzińskich i polskich seniorów żyjących w geograficznie podobnych warunkach. W Polsce do przyczyn tych zaliczyć można przede wszystkim pogarszający się stan zdrowia, złą dietę, brak ruchu z powodu udogodnień technicznych, prowadzący do chorób cywilizacyjnych. Gruzinińskich seniorów żyjących w zgodzie z naturą wyklucza z życia społecznego brak dochodów spoza gospodarstwa rolnego, lub minimalne środki finansowe z emerytur socjalnych, brak infrastruktury niezbędnej do przemieszczania się na większe odległości. Gruzinińscy seniorzy akceptują ten stan rzeczy, a w Polsce wykluczenie jest powodem do niezadowolenia.
	Aktywność fizyczna „Stanowi ona najistotniejszą rolę w utrzymaniu kondycji zdrowotnej i sprawności w okresie starzenia się organizmu, szczególnie w wieku poprodukcyjnym,	3. Jakie są przesłanki i formy aktywności fizycznej seniorów zamieszkujących wioski Wetlina i	Hipoteza szczegółowa: Przyczynami niższego poziomu aktywności fizycznej osób starszych w środowisku wiejskim w stosunku do miejskiego w Polsce są uwarunkowania

<p>kiedy wygasa aktywność związana z łączeniem ról zawodowych, rodzinnych i społecznych. Dysponowanie przez seniorów większą ilością czasu wolnego, nie wiąże się z przeznaczaniem go, na podejmowanie aktywności, zapewniających utrzymanie sprawności psychoruchowej. Do przyczyn takiego zachowania można zaliczyć: brak wystarczającej ilości informacji na temat zdrowego stylu życia, przekazywanych przez media społeczne, przepisywanie leków przez lekarzy i brak z ich strony propagowania profilaktyki zdrowotnej, w skład której wchodzi aktywność fizyczna. Zbadania wymaga problem jakie czynniki kształtują motywację seniorów do podejmowania aktywności fizycznej. (s.107)</p>	<p>Chizabawra?</p>	<p>kulturowe związane z brakiem propagowania profilaktyki zdrowotnej, dużym wysiłkiem fizycznym rolników pracujących w gospodarstwie rolnymi i domowym oraz dysonansem poznawczym między świadomością wpływu ćwiczeń ruchowych na zdrowie, a niepodejmowaniem tej aktywności. W Gruzji seniorzy uznają ruch za naturalny czynnik wydłużający życie oraz metodę poprawiającą wydolność organizmu. Ich aktywność fizyczna sprowadzona do przemieszczania się pieszo w celach relaksacyjnych wynika z braku alternatywnych form spędzania czasu wolnego.</p>
<p>Zbadania wymaga problem w jakim stopniu różnice rozwoju gospodarczego, postępu społecznego i poziomu kultury w badanych krajach wpływają na możliwości i motywacje aktywności społecznej seniorów. (s.107)</p>	<p>4. Jakie są przesłanki i formy zaangażowania społecznego seniorów zamieszkujących wioski Wetlina i Chizabawra.</p>	<p>Hipoteza szczegółowa: Społeczna aktywność wiejskich seniorów w Polsce przejawia się w Kołach Gospodyń Wiejskich, Ochotniczych Strażach Pożarnych, organizacjach regionalistycznych, religijnych i innych stowarzyszeniach. W gruzińskiej wsi seniorzy nie angażują się w formalną działalność sektora organizacji społecznych między innymi z powodu braku środków finansowych. Dodatkowo niska świadomość społeczna, słaba instytucjonalizacja, niechęć do wprowadzania zmian niski poziom rozwoju gospodarki gruzińskiej powoduje niemożność wdrażania najnowszych koncepcji polityki społecznej, umożliwiające uczestnictwo seniorów w specjalnie przygotowanej dla nich ofercie społecznej</p>

Oceniając dobór hipotez do badanego problemu i postawionych pytań badawczych, należy stwierdzić w większości ich poprawność i możliwość empirycznego sprawdzenia. Pewne wątpliwości budzi po pierwsze bardzo rozbudowana forma hipotez, często są to dwie odrębne hipotezy na przykład hipotezy 2, 3 i 4. W przypadku badań porównawczych zasadnym wydaje się formułowanie hipotez odnoszących się w sposób jasny i precyzyjny do każdego z porównywanych obszarów osobno. Można również postawić hipotezy odnoszące się do różnic.

Oceniając dobór metod badawczych do sformułowanego celu badania, postawionych pytań badawczych i hipotez, należy stwierdzić ich zasadność. Autorka przyjęła, że w badaniach dotyczących tak wrażliwych kwestii, jak samotność, czy poczucie wykluczenia powinna wykorzystać metodę badań jakościowych – przeprowadza wywiady: swobodny, pogłębiony, stosuje również obserwację. Doktorantka przeprowadza również wywiad kwestionariuszowy w celu uzyskania danych porównawczych, opisujących jakość życia osób starszych mieszkających w obu społecznościach. Autorka w pewnym zakresie przeprowadza również *desk research* i wykorzystuje potencjał danych zastanych. Przyjęte przez Autorkę metody umożliwiły jej zebranie materiału badawczego, którego analiza pozwoliła odpowiedzieć na postawione pytania badawcze jak również na zweryfikowanie przyjętych hipotez badawczych.

IV Ocena zawartości merytorycznej pracy

Część teoretyczna pracy, która stanowi bazę konceptualnych rozważań Autorki, tworzy spójną i konsekwentną całość. Teorie socjologiczne starzenia się wyłoniły się z pięciu głównych perspektyw socjologicznych: strukturalizmu funkcjonalnego, wymiany, symbolicznego interakcjonizmu, marksizmu i fenomenologii społecznej. Doktorantka w części teoretycznej odwołuje się zasadniczo do dwóch perspektyw: strukturalizmu i interakcjonizmu i w ramach obu podejść omawia związane z nimi teorie starzenia się. Z uwagi na omawiany problem w rozdziale drugim mgr Piechowska-Gremplica prezentuje cztery bloki zagadnień poświęconych biologicznemu i społecznemu wymiarowi starzenia się. Są to: starzenie się

organizmu ludzkiego w perspektywie kulturowej, miejsce osób starszych w rodzinie i społeczeństwie. Kończy rozdział drugi prezentacją instytucjonalnego systemu wsparcia społecznego. Pewnym brakiem jest zaprezentowanie jedynie systemu wsparcia i modelu polityki senioralnej w Polsce. Nasuwa się pytanie o przyczynę braku rozwinięcia tej tematyki na obszar Gruzji.

W części teoretycznej Doktorantka mogła przybliżyć zagadnienia związane z inną subdyscypliną socjologii – socjologią codzienności lub też życia codziennego. Z uwagi na temat dysertacji: „*Codziennie życie seniorów w Polsce i Gruzji na przykładzie wybranych społeczności wiejskich*”. zabieg taki wydaje się konieczny, gdyż jest to subdyscyplina zajmująca się badaniami organizacji i sensu zachowań codziennych, które będąc zazwyczaj badaniami jakościowymi dotyczą właśnie doświadczeń życia codziennego tak różnych jako doświadczenia związane z pracą, ale również samotnością, wpływem czasu itd.

W części teoretycznej należałoby również umieścić bardziej rozbudowany opis społeczno-demograficznych jak i kulturowych zagadnień dotyczących obu krajów. Pisałam już o tym w części dotyczącej struktury pracy.

Konkludując, pomimo kilku uwag krytycznych pozytywnie oceniam część teoretyczną pracy, która opiera się na rzetelnej analizie i syntezie literatury przedmiotu. Autorka w konsekwentny i logicznie uporządkowany sposób prowadzi czytelnika przez najważniejsze dla przyjętego modelu badawczego pojęcia i koncepcje. To stanowi podstawę do formułowania pytań badawczych i hipotez dotyczących wskazanego przez Autorkę celu badania zawartych w rozdziale metodologicznym.

W rozdziale trzecim Autorka dokonuje prezentacji metodologii badań własnych. Dokonuje tego w logiczny i spójny sposób, wychodząc od operacjonalizacji wybranych pojęć, istotnych z punktu widzenia prowadzonej analizy, przedstawia w syntetyczny sposób przyjęte podstawy teoretyczne, opisuje cel badania i kryteria doboru respondentów, opisuje problematykę badawczą i przyjęte hipotezy. Autorka przybliży zastosowane metody badawcze i sposób przeprowadzenia badań. Z uwagi na szczególny temat prowadzonych badań a także dwa odmienne środowiska Autorka zastosowała triangulację. Doktorantka przyjęła taką strategię badawczą, chcąc zapewnić wyższą jakość prowadzonych badań. Zbierała dane za

pomocą trzech typów wywiadu i obserwacji, co należy uznać za właściwe ze względu na realizację celów rozprawy. Zgromadzony materiał badawczy pozwolił na weryfikację przyjętych przez Autorkę hipotez, jak również pozwolił odpowiedzieć na sformułowane pytania badawcze. W badaniach Autorka wykorzystała wywiady: kwestionariuszowy, pogłębiony i swobodny. Rozdział metodologiczny należy uznać za poprawny, pozwalający na zrealizowanie celu badawczego.

Kolejną część pracy stanowi rozdział czwarty poświęcony omówieniu dwóch odmiennych geograficznie, społecznie i kulturowo społeczeństw. Ostatnia część pracy poświęcona jest omówieniu wyników badań własnych, bogato ilustrowanych licznymi cytatami z transkrypcji przeprowadzonych przez Autorkę wywiadów. Jest to niezwykle wartościowa część dysertacji, której wyniki nie tylko mogą służyć poznaniu naukowemu, ale przekładają się na dwa poziomy: własne wnioski Autorki oraz rekomendacje sformułowane przez przedstawicieli instytucji będących rozmówcami w części prowadzonych wywiadów. Lektura jest niezwykle ciekawa z uwagi na temat jak również odmienną kulturą dwóch badanych społeczności. Zwieńczeniem recenzowanej pracy jest zakończenie.

Przechodząc do szczegółowej oceny zawartości pracy, należy podkreślić znajomość problematyki zjawiska starzenia się jak również niezwykle zaangażowania Doktorantki w proces przygotowania terenowych badań. Znajomość tej problematyki jest widoczna po pierwsze w doborze literatury z badanego obszaru. Po drugie w doborze rozmówców. Warto podkreślić jest to, że podjęcie się badania porównawczego tak odległych przestrzennie, ale i odmiennych społecznie i kulturowo społeczeństw, dotarcie do respondentów i rozmówców i przeprowadzenie z nimi wywiadów jest trudne. Polskę od Gruzji dzieli ponad 2 tysiące kilometrów. Szczególną wartością o charakterze naukowym, ale i aplikacyjnym jest właśnie prezentowana opinia osób starszych jak również osób wspierających seniorów z Gruzji. Co zostało już powiedziane, jednak należy to znowu podkreślić metody prowadzenia rozważań naukowych są adekwatne do charakteru i rangi rozprawy doktorskiej. Konstrukcja pracy jest spójna i logiczna, a struktura merytorycznie poprawna. Wśród walorów pracy poza wskazanymi już: doбором źródeł i literatury, jak i rozmówców, na uwagę zasługuje poprawność metodologiczna w rozstrzygnięciu poszczególnych kwestii i zagadnień prezentowanych w rozprawie, od formułowania celu, problematyki badania, pytań badawczych i hipotez badawczych, aż po weryfikację tych ostatnich. Zdefiniowanie celu i hipotez należy uznać za zasadniczo prawidłowe i adekwatne do tematu pracy. Pewien

mankament stanowi nadmierne rozbudowanie hipotez. Prowadzona przez Autorkę dysertacji analiza świadczy o rozpoznaniu opisywanych obszarów problemowych. W toku badań Autorka konsekwentnie realizowała wyznaczony cel badawczy i w konsekwencji zweryfikowała sformułowane przez siebie hipotezy.

Magister Ewę Piechowską-Gremplicę cechuje samodzielność myślenia i duża znajomość realiów polskiego i gruzińskiego życia codziennego. Wartością rozprawy jest osadzenie tej wiedzy w literaturze przedmiotu. Podsumowując, Autorka korzystając z aparatu pojęć socjologicznych, psychologicznych oraz odwołując się do teorii i koncepcji naukowych, poprawnie i w ciekawy sposób rozpoznała zjawisko starzenia się i starości w dwóch odmiennych społeczeństwach.

Za cenne i oryginalne w sensie poznawczym należy uznać następujące elementy rozprawy:

- przygotowanie wnikliwego i kompetentnego studium wiedzy dotyczącego starzenia się , opartego na analizie literatury przedmiotu;
- zaprezentowanie systemu wsparcia oferowanego przez środowisko osobom starszym w dwóch odmiennych kulturowo, społecznie, ale również geograficznie krajach;
- dysertacja prezentuje szereg wypowiedzi, które mogą stać się rekomendacją do celowego oddziaływania na wskazane obszary problemowe.

Zarówno część teoretyczna, jak i empiryczna przedłożonej rozprawy jest poprawna, za niezwykle wartościową należy uznać część empiryczną z uwagi na unikatowość badań. Docenić należy jakość przeprowadzonych badań oraz ich opracowanie. Rozważania zawarte w rozprawie doktorskiej cechują dojrzałe przemyślenia i wnioski.

Oceniając stronę językową przedłożonej pracy doktorskiej, stwierdzam, że nie budzi większych zastrzeżeń.

V Uwagi dyskusyjne

W recenzowanej pracy obok przedstawionych powyżej wielu zalet pojawiają się elementy dyskusyjne i krytyczne wymagające wyjaśnienia. Odnosi się to przede wszystkim do takich kwestii jak:

1. Konstrukcja hipotez – hipotezy są zbyt rozbudowane. Szczególnie dotyczy to hipotez 2,3,4.
2. Konstrukcja pracy – umieszczenie rozdziału poświęconego charakterystyce obu społeczności i krajów w części empirycznej. Znacznie bardziej wartościowe dla pracy byłoby przeniesienie tych treści do części teoretycznej. Brakuje w konstrukcji pracy części opisujących oba systemy wsparcia osób starszych. Autorka opisała w rozdziale drugim jedynie system w Polsce.
3. Socjologia codzienności – z uwagi na podejmowane zagadnienia i odwoływanie się w pracy jak również w samym tytule do codziennego życia ”Codzienne życie seniorów w Polsce i Gruzji na przykładzie wybranych społeczności wiejskich”, należałoby poruszyć wątek socjologii codzienności i różnych perspektyw teoretycznych m.in. teorii dramaturgicznej E. Goffmana, który zwrócił uwagę na użyteczność metafory teatru w analizie sposobu prezentowania przez ludzi siebie samych w życiu codziennym.
4. Dyfuzja kulturowa – pewien niedosyt budzi brak pogłębionego omówienia zjawiska dyfuzji kulturowej w części teoretycznej pracy.
5. Należałoby podać liczbę całkowitą mieszkańców obu miejscowości w wieku 60 lub więcej lat i liczbę wszystkich wywiadów, które zostały przeprowadzone.

VI Konkluzja

Na gruncie absolutnego przekonania, wynikającego z rzetelnej lektury przedłożonej pracy doktorskiej, pragnę podkreślić, że poczynione krytyczne uwagi mają w dużej mierze charakter dyskusyjny i w niczym nie ujmują pozytywnej ocenie i wartości całości przedstawionej rozprawy. Stwierdzam, że pomimo kilku uchybień Autorce rozprawy udało się w sposób należyty zrealizować podjęty projekt badawczy.

Rozprawa posiada szereg walorów natury teoriopoznawczej i praktycznej. Stanowi cenne kompendium wiedzy z zakresu starości i czynników wpływających na przeżywanie tego procesu. Problematyka starości i starzenia się osadzona jest w subdyscyplinie socjologii starości, zatem spełnia wymagania związków z dyscypliną, w której realizowany jest przewód doktorski. Doktorantka wykazała się samodzielnością przy konstruowaniu wniosków z badań, formułowaniu celów, pytań badawczych, hipotez badawczych, a także ich weryfikacji na podstawie samodzielnie przeprowadzonych badań. Biorąc pod uwagę poziom naukowy pracy oraz moją pozytywną ocenę merytorycznej i formalnej strony dysertacji, stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Ewy Piechowskiej-Gremplicy, napisana pod kierunkiem dr hab. Krystyny Leśniak-Moczuk, prof. UR, spełnia warunki określone w Ustawie 2.0 art. 187 i dlatego wnoszę o dopuszczenie mgr Ewy Piechowskiej-Gremplicy do dalszego postępowania zmierzającego do nadania stopnia doktora nauk socjologicznych. Recenzowana praca w całości spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim.

13. 12. 2023
Monika Adamczyk